

**ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В ПАРАДИГМІ
АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ****THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE IN THE PARADIGM
OF THE ANGLO-SAXON LAW UNDER MARTIAL LAW**

Зварич Р.В.,
д.ю.н., професор,
професор кафедри права та публічного управління
Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»
ORCID ID: 0000-0002-3296-9591

Дручек О.В.,
к.ю.н., доцентка,
доцент кафедри правового забезпечення діяльності Національної гвардії України факультету державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України
ORCID ID: 0000-0002-7460-8137

Новікова М.М.,
к.ю.н., доцентка,
доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук
Херсонський державний аграрно-економічний університету
ORCID ID: 0000-0002-0334-3979

В статті розкриті особливості правової системи України, в парадигмі англосаксонської правової сім'ї в умовах воєнного стану. Доведено що в умовах воєнного стану залишаючись за своєю основою Романо-германською, майже повністю позбулася імперського російського та радянського минулого, активно для досягнення ефективності публічного адміністрування забезпечення Збройних сил України інших сил оборони всім необхідного для Перемоги та більш ефективного забезпечення прав та свобод громадян використовує певні інструменти Англосаксонського права, зокрема рішення Європейського суду з прав людини, зразкові і типові рішення Верховного суду, міжнародне та комерційне право з метою постачання зброї та військової амуніції з США, Великобританії та інших держав. Зроблено висновок, що в умовах воєнного стану правова система України практично позбавилась пережитків російського імперського та радянського минулого та стала класичною, що відповідає усім критеріям Романо-Германської правової сім'ї.

Останні десятиліття здійснюється активне взаємовигідне запозичення кращих надбань та можливостей Романо-германської та Англосаксонських засад та правових інструментів правових сімей одна в одну.

Метою таких конвергентних тенденцій є найповніше забезпечення прав свобод та законних інтересів громадян забезпечення більшої ефективності публічних органів у цій сфері.

Правова догматика та правові звичаї, що притаманні окремо Романо-германській та Англосаксонській правим сім'ям, перестають бути непорушними засадами, вони змінюються заради досягнення більшої ефективності правових систем. Десятки тисяч українських військовослужбовців пройшли і продовжують проходити військову підготовку в США та Великобританії за їхнім законодавством побудованого за засадами Англосаксонського права. Міжнародні та комерційні договори, які укладаються між Міністерством оборони України з постачальниками зброї та військової амуніції з США та Великобританії для Збройних сил України, інших сил оборони, укладаються за Англосаксонською традицією права.

Ключові слова: Англосаксонська правова сім'я, ефективність, засада, норма права, парадигма, Перемога України, права людини, правова система, Романо-германська правова сім'я, судовий прецедент, Україна.

The article reveals the peculiarities of the legal system of Ukraine, in the paradigm of the Anglo-Saxon legal family under martial law. It has been proven that in the conditions of martial law, while remaining true to its Romano-Germanic basis, it almost completely got rid of the imperial Russian and Soviet past, it actively uses certain measures to achieve the effectiveness of the public administration of providing the Armed Forces of Ukraine and other defense forces with everything necessary for Victory and more effectively ensuring the rights and freedoms of citizens instruments of Anglo-Saxon law, in particular decisions of the European Court of Human Rights, exemplary and typical decisions of the Supreme Court, international and commercial law for the purpose of supplying weapons and military ammunition from the USA, Great Britain and other countries. It was concluded that under the conditions of martial law, the legal system of Ukraine practically got rid of the remnants of the Russian imperial and Soviet past and became classical, which meets all the criteria of the Romano-Germanic legal family. In recent decades, the best assets and capabilities of the Romano-Germanic and Anglo-Saxon foundations and legal instruments of legal families have been actively borrowed from one another. The goal of such convergence trends is to fully ensure the rights of freedoms and legitimate interests of citizens, to ensure greater efficiency of public bodies in this area. Legal dogmatics and legal customs that are unique to the Romano-Germanic and Anglo-Saxon legal families cease to be inviolable foundations; they change to achieve greater efficiency of legal systems. Tens of thousands of Ukrainian servicemen have undergone and continue to undergo military training in the United States and Great Britain under their legislation built on the principles of Anglo-Saxon law. International and commercial contracts, which are stolen between the Ministry of Defense of Ukraine and the suppliers of weapons and military ammunition from the USA and Great Britain for the Armed Forces of Ukraine, other defense forces, are concluded according to the Anglo-Saxon tradition of law.

Key words: Anglo-Saxon legal family, Efficiency, Human Rights, Legal System, Paradigm, Principles, Romano-Germanic legal family, Rule of law, Victory of Ukraine, Court precedent, Ukraine.

Вступ. В умовах воєнного стану обумовленого повномасштабним вторгненням збройних сил російської федерації в Україну, що розпочались 24 лютого 2022 р. вплинули на усі сфери публічного та приватного життя вітчизняного суспільства.

Не може залишатися в межах цих змін й правова система України в цілому. Що була започаткована зразу після відновлення Незалежності України. Більш динамічно процес її розвитку продовжився після Революції Гідності та продовжується в умовах правового режиму воєн-

ного стану. Це дало можливість правовій системі України набути класичних ознак Романо-германської правової сім'ї. Більш того, визнання пріоритету Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи та рішень Європейського суду з прав людини, прийнятих на основі її норм, призводять до того що правову систему України позитивно проникають елементи Англосаксонської правової сім'ї. Більше того це підтверджується інститутом зразкових і типових рішень Верховного суду.

Все це в цілому обґрунтовує актуальність представленої до критичного аналізу статті щодо правової системи України, в парадигмі англосаксонської правової сім'ї в умовах воєнного стану.

Огляд останні досліджень. До наукової проблеми правової системи України в умовах воєнного стану звертались українські вчені У. Батлер, А. Білякова, Т. Гуменюк, Л. Огін, Т. Подорожна, С. Солоткий, М. Хаустова та ін. Разом з тим, до аналізованої нами проблематики вони безпосередньо не зверталися. Багато теоретичних та практичних чинників у цій сфері залишаються за межами наукового впорядкування.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії держави і права, засад права, доктринальних поглядів вітчизняних вчених правників на цю проблематику та діючого законодавства актуалізувати питання комплексного правового інституту правової системи України, в парадигмі запозичення кращих ефективних засад англосаксонської правової сім'ї в умовах воєнного стану.

Виклад основних положень. Правова сім'я - це певна сукупність правових систем, об'єднаних спільністю історичного формування, структури права, його джерел, провідних галузей та інститутів, правозастосування, правосвідомості, понятійно-категоріального апарату юридичної науки [1].

Україна відноситься до Романо-Германської правової сім'ї. На слуху думку, Л. Огіна з посиланням на інших вчених Романо-германська правова сім'я (континентальне право) сформувалася в Європі до XII століття і набула великого поширення в численних несвропейських державах. Історичні корені цієї правової сім'ї належать до римського права (I ст. до н. е. – V ст. н. е.). впливу. До зони континентального права входять правові системи таких країн, як Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Люксембург, Іспанія, Швейцарія, Португалія, Австрія, Угорщина, а також латиноамериканське, скандинавське право та право Японії. Подібними до цієї сім'ї за техніко-конструктивним особливостями є правові системи України, Болгарії та деяких інших держав [2].

Держави, які відносяться до Романо-германської та Англосаксонської правових сімей, мають як правило розвинуті правові системи, як системи, в яких розкрилися, розгорнулися якості писаного права. В них право є утворенням високого інтелектуального порядку, що виступає в суспільному житті як самостійний і сильний соціальний феномен [2].

Одним з головних об'єктів нашого аналізу є засади Англосаксонського права (Anglo-Saxon law), як сукупність правових принципів, що панували в Англії з VI століття до норманського завоювання (1066р). У поєднанні зі скандинавським правом і так званими варварськими законами (leges barbarorum) континентальної Європи воно склало звід права, який називається германським правом. Англосаксонське право було написано народною мовою і було відносно вільним від римського впливу. Був певний скандинавський вплив на англосаксонське право в результаті вторгнень вікінгів у VIII і IX століттях. Англосаксонське право складалося з трьох компонентів: законів і збірок, оприлюднених королем, авторитетних положень звичаїв, таких як ті, що містяться в Книзі Судного дня, створеної норманами, і приватних збірок правових норм і постанов. Основний наголос робився на кримінальному праві,

а не на приватному праві, хоча певний матеріал стосувався проблем публічного адміністрування, громадського порядку та церковних питань. Англосаксонська правова система ґрунтувалася на фундаментальній протилежності між народним правом і привілеями. Народне право – це сукупність правил, сформульованих чи ні, до яких можна звернутися як до вираження юридичної свідомості людей загалом або спільнот, з яких воно складається. Народне право, однак, могло бути змінено спеціальним актом чи указом, і основою таких привілеїв була королівська влада [3].

На думку М. Хаустова, щодо можливості використання у певних межах принципу прецеденту, то слід пам'ятати, що в рамках континентальних правових систем історично була відсутня судова правотворчість (судовий прецедент та ін.) як джерело права. Хоча судовий прецедент не визначається офіційно джерелом права можна дійти висновку, що в Україні починає визнаватися судова правотворчість, а рішень поза всяким сумнівом, значним прогресивним чинником для подальшого якісного розвитку конституційного правосуддя. Однак на думку більшості вітчизняних вчених Суду притаманна матеріально-правова сила закону, однак ці рішення не є нормативними актами чи судовими прецедентами, тому що вони мають зовсім іншу правову природу, відрізняються від класичної норми права за структурою, механізмом прийняття та набрання чинності. Одночасно більшість вітчизняних вчених правників переконані, що рішення Конституційного Суду України є джерелом права. Тим самим, українські вчені десятиліття тому приходили до висновку, що у найближчій перспективі судова правотворчість буде здебільшого засновуватися на суддівському тлумаченні формальних джерел права, коли судді стають «посередниками» між текстом закону та правовою реальністю, тобто на прецеденті тлумачення [4].

Схожі процеси проходять і в Європі, так особливо в ЄС це питання активізувалось у зв'язку Brexit щодо запровадження правового механізму виходу Великобританії з ЄС з питань дивергенції Романо-германської та Англосаксонської правових систем. Дослідження показують, що вихід Великобританії з Європейського Союзу започатковує широкомасштабний процес взаємної трансформації правових систем обох сторін, ефективність якого визначатиметься як реаліями європейського геополітичного середовища, так і внутрішньополітичними процесами всередині нього [4].

Вагому рельєфності до цього додають процеси Європейської інтеграції України, коли система права України починає взаємодіяти з правом ЄС. На засадах : принципу верховенства права ЄС, згідно з яким європейське право має вищу юридичну силу порівняно з національним правом. Принцип прямої дії права ЄС для держав-членів Європейської Союзу [1].

Однак найбільшого впливу на правову систему України мають рішення Європейського суду з прав людини. Питання про роль рішень Європейського суду з прав людини у вітчизняній правовій системі продовжує залишатися одним із найактуальніших. Перспективний погляд на проблему, з урахуванням відповідного наведеного (хоч і фрагментарно) досвіду дає підстави констатувати, що рішення Європейського суду з прав людини мають слугувати одним з орієнтирів для удосконалення передусім законодавчого поля. Безумовно, не можна відкидати можливість їх використання при здійсненні правосуддя, однак справжня імплементація конвенційних норм у національне законодавство полягає у здійсненні моніторингу, вивченні практики Європейського суду з прав людини при підготовці нових проектів нормативно-правових актів, що і є однією з ключових умов здійснення реформаторського процесу в державі. Про можливість виростання рішень Європейського суду з прав людини

безпосереднього у правозастосування. Сама по собі правова позиція, висловлена Судом у справі, може бути використана при вирішенні іншої аналогічної справи, однак це має робитися обережно та із співставленням тих обставин, за яких було констатовано порушення Конвенції та наявних у правовій системі держави-учасника Конвенції відповідних правових засобів вирішення відповідної ситуації із тими засобами, які існують у правовій системі України. В усякому разі, ризик порушення Конвенції зменшується, якщо правозастосування відбувається в чітко визначених межах як предметно (наявність правового регулювання суспільних відносин), так і процедурно, коли існує передбачена законом процедура такого правозастосування, яка за своїм змістом також є передбачуваною [7].

В цьому контексті також слід підняти проблему юридичної проблеми типових та зразкових рішень Верховного Суду. Ці інститути поширюються тільки на адміністративну юрисдикцію та покликані забезпечити ефективність, передбачуваність та однаковість судової практики в певних відносинах. Так, типовими адміністративними справами є адміністративні справи, відповідачем у яких є один і той самий суб'єкт владних повноважень суперечка в яких виникла з аналогічних підстав, у відносинах, які регулюються одними нормами права і в яких позивачами заявлені аналогічні вимоги. Зразкова адміністративна справа типова адміністративна справа, прийнята до провадження Верховним Судом як судом першої інстанції для винесення зразкового рішення. Основною перевагою процедури розгляду зразкової справи є те, коли виникає хвиля одноманітних справ щодо застосування будь-якої норми, вища судова інстанція відразу висловлює свою правову позицію, яку враховуватимуть у всіх аналогічних справах. На слухну думку, Т. Подорожньої, зразкові справи спрямовані на розвантаження судів і слугуватимуть впровадженню судового прецеденту в Україні. Сам факт визнання за Верховним Судом права на створення судового прецеденту є кроком вперед на шляху розвитку України як соціальної, правової держави, насамперед тому, що відбувається зміна сприйняття права і судової практики в суспільстві. Судові рішення у зразкових справах набувають ознак реального носія об'єктивної інформації та джерела права [8].

В умовах повномасштабного вторгнення російських терористичних військ в Україну [9], наші військові почала більш тісно взаємодіяти з колегами з Великобританії та США, не тільки на міждержавному рівні, однак й безпосередньо. Значна кількість військовослужбовців Збройних сил, інших сил оборони проходили і проходять бойову підготовку в США [10] та Великобританії [11], тим самим, вони попали під повну дію національного законодавства цих держав, які відносяться до Англосаксонського права. Угоди, які укладаються між Міністерством оборони України з постачальниками зброї та військової амуніції з США та Великобританії для Збройних сил України, інших сил оборони, розробляються, підсуються

та виконуються також за Англосаксонською традицією права.

Висновки. Отже, правова системи України, в парадигмі англосаксонської правової сім'ї в умовах воєнного стану характеризується наступними особливостями:

- в умовах воєнного стану правова система Україна практично позбавилась пережитків російського імперського [12] та радянського минулого [13] та стала класичною, що відповідає усім критеріям Романо-Германської правової сім'ї;

- останні десятиліття здійснюється активне взаємовигідне запозичення кращих надбань та можливостей Романо-германської та Англосаксонських засад та правових інструментів правових сімей одна в одну;

- метою таких конвергенційних тенденцій є найповніше забезпечення прав свобод та законних інтересів громадян забезпечення більшої ефективності публічних органів у цій сфері;

- правова догматика та правові звичаї, що притаманні окремо Романо-германській та Англосаксонській правим сім'ям, перестають бути непорушними засадами, вони змінюються заради досягнення більшої ефективності правових систем;

- правова система України використовує рішення (судові прецеденти) Європейського суду з прав людини, які у судовій практиці є обов'язковим при винесенні рішень вітчизняними судами, що опосередковано призводить до врахування їх у правозастосовній діяльності суб'єктів владних повноважень;

- зразкові рішення верховного суду також є обов'язковими для вирішення одноманітних справ щодо застосування будь-якої норми, з якої вища судова інстанція висловила свою правову позицію;

- десятки тисяч українських військовослужбовців пройшли і продовжують проходити військову підготовку в США та Великобританії за їхнім законодавством, іншими словами засадами Англосаксонського права;

- міжнародні та комерційні договори, які укладаються між Міністерством оборони України з постачальниками зброї та військової амуніції з США та Великобританії для Збройних сил України, інших сил оборони, укладаються за Англосаксонською традицією права.

Отже, правова системи України, в парадигмі Англосаксонської правової сім'ї в умовах воєнного стану залишаються за своєю основою Романо-германською, майже повністю позбулася імперського російського та радянського минулого, активно для досягнення ефективності публічного адміністрування забезпечення Збройних сил України інших сил оборони всім необхідного для Перемоги та більш ефективного забезпечення прав та свобод громадян використовує певні інструменти Англосаксонського прав, зокрема рішення Європейського суду з прав людини, зразкові і типові рішення Верховного суду, міжнародне та комерційне право з метою постачання зброї та військової амуніції з США, Великобританії та інших держав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батлер У. Е. Україна на правовій карті світу. *Юридичний журнал «Право України»*. Випуск 9. 2013. https://www.pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_9_13/Butler_9_13/
2. Огін Л. Особливості Романо-германської правової системи. Наукова спільнота. 2014. <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1282/>
3. Anglo-Saxon law. *BRITANNICA*. 2023. <https://www.britannica.com/topic/Anglo-Saxon-law>
4. Хаустова М. Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» Правова система України: особливості становлення та сутнісні риси. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Випуск 21. 2011. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3176/1/Khaystova_65.pdf
6. Гуменюк Т. Дивергенція Романо-германської та Англо-американської правових сімей на прикладі брекзиту. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*: Журнал. Серія Право. № 10 (22). 2020. <https://visnyk.iful.edu.ua/en/issue-%E2%84%96-1022/humenuk-t-i-divergence-of-romano-germanic-and-anglo-american-legal-systems-on-the-example-of-brexite/>
7. Солоткий С. Рішення Європейського суду з прав людини: місце і роль у правовій системі України. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 1. С. 40–48.

8. Подорожна Т. Зразкові та типові справи як новий механізм адміністративного судочинства. *Судово-юридична газета*. 2018. <https://sud.ua/ru/news/blog/124220-zrazkovi-ta-tipovi-spravi-yak-noviy-mekhanizm-administrativnogo-sudochinstva>
9. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64. *Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
10. Понад шість тисяч українських військових зараз проходять навчання у 33 країнах світу, – генерал США. *LB*. 2023. https://lb.ua/world/2023/06/15/560734_ponad_shist_tisyach_ukrainskih.ht
11. Велика Британія достроково завершила навчання 30 тисяч українських військових. *Суспільні Новини*. 2023. <https://suspilne.media/614423-velika-britania-dostrokovozaversila-navcanna-30-tisac-ukrainskih-vijskovih/>
12. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії. Закон України 21 березня 2023 р. № 3005-IX. *Голос України офіційне видання від 27.04.2023*. № 2.
13. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки. Закон України від 9 квітня 2015 р. № 317-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 26. ст. 219.